

UKRAINIAN-LANGUAGE QUESTIONNAIRE OF THE TYPES OF MOTIVATIONAL STRATEGIES (TMS) AND THE EFFECTIVENESS OF ITS USE IN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Vadym Barko

*State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
4-a, Ye. Hutsala str., Kyiv, Ukraine, 05001
e-mail: barkowork@ukr.net*

Vadym Barko

*State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
4-a, Ye. Hutsala str., Kyiv, Ukraine, 05001
e-mail: barkoua@ukr.net*

Viktor Bondarenko

*State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
4-a, Ye. Hutsala str., Kyiv, Ukraine, 05001
e-mail: barkoua@ukr.net*

The article is devoted to the problem of Ukrainian-language adaptation of the questionnaire to determine the types of motivational strategies “Constructiveness of motivation” – a well-known foreign psychodiagnostic tool for studying the motivational sphere of personality. Ukrainian-language versions of this questionnaire have not yet been developed in our country, although its diagnostic potential is quite significant and can be used in state law enforcement agencies. The authors present new results of a prolonged study on the Ukrainian-language adaptation of the questionnaire, started in 2020 and continued in 2021. The article reveals the methodology and structure of the experimental study, presents an improved textbook of the questionnaire in Ukrainian and its keys. The average test norms are given, as well as the main psychometric characteristics of the adapted questionnaire – criterion and construct validity, reliability (retest and parallel forms), internal consistency of scales, etc. All data were obtained from a representative sample of employees of the National Police of Ukraine, police officers of criminal police units, district officers and investigators (women and men) from different regions of the state. The adapted questionnaire for determining the types of motivational strategies (TMS) contains a number of judgments about which the respondent should express his / her attitude; by the nature of the stimulus material (folk sayings and aphorisms), this psychodiagnostic technique belongs to a subgroup of projective tests of the subject's choice of the most acceptable option.

Based on the use of the Ukrainian version of the questionnaire, it was found that most police officers demonstrate internally-objective and externally-object types of motivational strategies that are productive for law enforcement activities; their high level is typical of most police officers of all specializations (48-70%), only 10 to 22% of employees show a low level of these strategies. The indicator of retest reliability of the questionnaire (0.715), which meets the psychometric requirements. The reliability of parallel forms of the questionnaire is also acceptable and is 0.730. Positive correlations of the extraversion scale with internally-object and externally-object strategies (0.51 and 0.55), as well as negative – with internally-subject and externally-subject strategies, indicate the validity methods of TMS on the criterion of extroversion-introversion. Significant correlation coefficients of the TMS method scales with the indicators of the J. Rotter Internal-External Scale confirm the validity of the method according to the criterion of internality-externality.

Key words: Questionnaire of the types of motivational strategies, National Police, Ukrainian-language adaptation, psychometric indicators, average norms.

УДК 159.9.016

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.12.3>

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ МІШЕЛЯ ФУКО З ПОЗИЦІЙ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Надія Гапон

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: nadiya.harop@lnu.edu.ua*

У статті розглянуті основні концепти французького філософа та психолога Мішеля Фуко («влада-знання», «епістема», «дискурс», «мікрополітики тіла» та ін.). Висвітлено критичне ставлення Фуко до стану модерн науки (згідно з Фуко – режиму «влади-знання»), яка затінювала багато проблем людини. За допомогою класифікації інтелектуальних чи фізичних норм і відхилень формується не лише розгалужена система знання («дисциплін»), а й система дисциплінарних механізмів, скерованих не стільки на боротьбу з вчинками, скільки на корекцію «людської душі». Наукове знання (психологічне, педагогічне, медичне тощо) витворювалося під контролем професійних спільнот. Влада «закритого суспільства» рекрутувала у професії педагогів, психологів-психоаналітиків, судово-медичних експертів (згідно з Фуко – технологів «біо-влади»). Вони перебирали вектор влади на себе, непомітно для себе втілювали дисоційовану владу-знання про людину. Таку дискурсивну ситуацію виробництва знання Фуко критикує. Автор запроваджує концепт «епістемологічного зміщення». Це ситуація, коли стара епістема як історично мінлива структура знання має бути замінена іншою. Нова епістема (структура мислення, порядок знання) змінить образ людини у світі, зумовить нову психологічну практику.

Розроблені Фуко основні концепти стали значущими для міркувань про методологію психології, теорію психології гендеру. Особливо важливою для гендерної теорії суб'єкта виявилось поняття Фуко «мікрополітики тіла». Для сучасної психології фукіанська концептуальна ідея «плекання себе» набуває великого практичного значення. Сучасна людина вдається до послуг пластичної хірургії, корекції фігури, зміни обличчя та статі. Людина не сприймає «технології тіла» як втрату природної чи культурної ідентичності. Медико-психологічна практика має бути готовою сприяти людині набуті нову суб'єктивність та онтологічний статус.

Ключові слова: епістема, знання-влада, дискурс, мікрополітики тіла, гендер.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ ст. є часом становлення постмодернізму – комплексу філософських, епістемологічних, науково-теоретичних та емоційно-естетичних уявлень. Чимало дослідників пов'язало себе з постмодерністським проектом наукового «повороту» філософії, психології, який на порубіжжі ХХІ ст. зберігав високі рейтинги у Західній Європі та у Північній Америці. «Визнання іншого» та «рівність прав» (лозунг постмодерну) стали приводом до відродження в останні десятиріччя ірраціоналістської методологічної площини досліджень – прийомів та методів, затінованих раціоналістським центризмом. У психологічній науці більш активно стали застосовуватися контр-фактичні, альтернативні, конкретно-проблемні методи наукового пошуку, які ґрунтувалися на підвищенні уваги до співбуттєвої мікро-історії людей. Вони використовувалися на рівні з абстрагуванням, ідеалізацією, порівнянням, типологізацією та іншими традиційними для модерністської психологічної науки методами. Фактично відбулося поєднання раціональних та ірраціональних підходів до пізнання людини, яка відображає світ в руслі двох полярних, і одночасно доповнювальних одна одну стратегій – абстрактно-логічної

та емоційно-образної. Історики та методологи психології, соціальні психологи, теоретики психотерапії та гендеристи уважно прочитували праці М. Гайдеггера, Р. Рорті, Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, Ж. Дерріди, Ж. Лакана. Увага психологів щобільше була прикутою до головного інструментарію сучасного дослідника – мови, у зв'язку з цим поворот в системі знання ще йменують «лінгвістичним поворотом». Наслідками цього повороту, який був ініційований разом із іншими французькими мислителями Мішелем Фуко, з'явилося поняття «дискурсу», яке він запровадив. Цей термін відображає плюральність, множинність форм мовної поведінки. Інший важливий концепт для психології було теж запропонований Фуко – це концепт «позамовних (недискурсивних) реальностей». До них відносять «тілесність», «дію» та «владу». Обговорюються проблеми мікрополітик людського тіла у «суспільстві контролю», емансипаційних дій, скерованих на гендер, взаємозалученості «знання-влада» як механізму соціалізації. Концептуальні ідеї Фуко є важливими для розвитку теоретико-методологічних підходів у сучасній психології. Теоретичні знахідки французького науковця є значущими та засяжними завдяки своїм критичним дослідженням та альтернативному баченню особливостей інтеріоризації практик самоопанування людини у суспільстві, впливу соціалізаційних чинників дискурсів психіатрії та медицини, пенітенціарної системи, а також завдяки своїм працям з історії сексуальності та гендеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці відомого французького науковця М. Фуко багатоаспектно досліджувалися з позицій філософії (Р. Дробот, Р. Зекрист, М. Карповець, К. Карпенко, Л. Комісар, Л. Мельничук та ін.), культурної антропології (Ф. Гро, С. Голенков та ін.), історії (П. Вен [1] та ін.) соціології та політики. З'являється окремий напрям досліджень проблем дискурсивного знання, гендеру, сексуальності (Дж. Батлер [2], О. Власова [3], К. Перре [4], З. Сокулер [5], Дж. Флекс [6] та ін.) та проблеми мікрополітик гендерного тіла (І. Кон [7], Д. Міхель [8], А. Синельников [9], С. Ушакін [10] та ін.). Однак залишаються недостатньо висвітленими окремі концептуальні ідеї Фуко (дискурсивного знання, соціалізації, мікрополітик тілесності та гендеру), які є значущими для розвитку психологічної теорії та методології.

Мета статті – розгляд низки концептуальних ідей Фуко (дискурсивного знання, мікрополітик тілесності, гендеру та ін.), розкриття їхнього значення для розвитку теоретико-методологічного знання сучасної психології.

Виклад основного матеріалу. Мішель Фуко (франц. Michel Foucault) народився 15 жовтня 1926 року у місті Пуатьє, що у Франції. Помер Фуко 25 червня 1984 року у Парижі, завершивши написання четвертого тому «Історії сексуальності» (праця побачила світ лише у 2018 році). Своїми поглядами він здійснив справжній переворот у соціально-гуманітарному знанні. Дослідницький проект М. Фуко можна окреслити як «історію проблематизацій» окремих соціально-психологічних феноменів. У кількох працях він спробував визначити умови, за яких такі феномени як божевілья («Психічні захворювання та особистість», 1954) [11], психіатрія та стратегії лікування («Історія безуму у класичну добу», 1972) [12], правопорушення («Наглядати та карати», 1975) [13], статеві поведінка та взаємини статей («Історія сексуальності», 1976–1984) [14; 15; 16] ставали проблемами у конкретні історичні періоди, епохи, навіть якщо ці проблеми розв'язувалися по-різному. Фуко у 1948 році здобув ступінь бакалавра з філософії у Сорбонні (Паризький університет), і одразу у 1949 році – ступінь бакалавра з психології та психопатології. Фуко-психолог був учнем Данієля Лагаша та Леона Бінсвангера, пройшов клінічну практику. У 1952 році Фуко отримав ступінь з психопатології. Після викладання у французькому закладі вищої освіти «École Normale» він у 1953–1954 роках працював асистентом на кафедрі психології Лілльського університету (Франція). Свої дослідницькі інтереси він скерував на критичний

аналіз соціалізації людини «технологами біо-влади» в межах соціальних інститутів, таких як психіатрія, пенітенціарна система та бачив у них нерозривну нитку, що пов'язує знання з силою (владою).

Серед відомих філософів другої половини ХХ ст. М. Фуко асоціюється з ученим, якому вдалося найповніше розкрити специфіку історичних форм морального і соціального досвіду, людської суб'єктивності. У 60-і рр. ХХ ст. у філософському пейзажі Європи домінували екзистенціалізм і феноменологія, а також марксизм. Фуко вивчає праці М. Гайдеггера та Ф. Ніцше, вплив ідей останнього на його творчість була суттєвою. У праці Ніцше «До генеалогії моралі» Фуко узрів ідею генеалогії. Це дозволило стверджувати, що увесь суттєвий для європейської цивілізації моральний досвід є історичним. У нових історичних обставинах другої половини ХХ ст. його положення набуло актуальності не лише для істориків та філософів, а для психологів гендеру, для їхнього міркування про специфіку чоловічих та жіночих гендерних ролей. Услід за С. де Бовуар [17] багато дослідників гендеру дійшли висновку, що жінка фактично до ХХ ст. не мала інтелектуальної «історії» свого становлення, дискурсивних свідчень цього досвіду (наукові праці, підручники, нагороди та рейтинги). Фуко відкрив цю тенденцію формування рейтингового знання, коли певні суб'єкти (жінки, дисиденти тощо) виштовхувалися з дискурсу або не зауважувалися.

Фуко-психолог бачив будь-яку теорію, систему думки як історично зумовлену, де твердження рангуються не в аспекті їхньої істинності чи хибності, а з позицій дискурсу влади, яка «стоїть» за цим твердженнями. Дискурс (наприклад, по гендер, сексуальність) формується в результаті розбіжності між тим, про що допустимо говорити в той чи інший період («згідно правил граматики і логіки») і тим, що говориться насправді. Предмети обговорення щораз виникають і змінюються. Історію саме таких недопустимих «предметів обговорення» писав Фуко. У працях «Історія безуму у класичну добу» та «Слова і речі» (1966), Фуко звертається до «розламів» в історії наук, коли кількісне наростання нових науково-світоглядних уявлень і понять призводить до трансформації всієї системи поглядів. Фуко вживає грецьке слово «епістема», яким позначалося абсолютно систематичне знання, яке характеризує сукупності відносин та законів трансформації, що об'єднують дискурсивні практики в певний конкретний період [18, с. 31]. У праці «Археологія знання» (1969) Фуко зауважив, що епістема є можливістю думок, теорій, наук певного історичного періоду [18, с. 31]. У подальшому Фуко замінює поняття «епістема» вжитком поняття «дискурс». Наукові дискурси як процес вироблення знання, легітимації теорій (сексуальності, психічної норми, жіночності тощо) відіграють важливу роль у системі дисциплінарної влади. В авторитарному суспільстві влада дискурсивно класифікує та категоризує людей, відстежує або «лікує», коли їхню поведінку вважали «ненормальною». Недотримання приписів норм часу модерн науки почало сприйматися вже не як ситуативно обумовлений вчинок («біс поплутав»), а як вияв соціальної неповновартісності людини [12, с. 510]. Система оцінок «технологів біо-влади» в модерн науці перетворилася у систему вартостей, а система категорій – у соціальну систему «закритого суспільства» [13, с. 147]. Фуко стверджує, що психологічні дискурси створили тип психолого-центрованої суб'єктивності, що призвело до того, що люди вбачають причину нещастя у власній психології, а не у суспільстві.

Психологів, зокрема гендеристів не може не надихати теза Фуко про те, що обмежувальні можливості влади не є безмежні. Наприклад, нав'язування категорій сприйняття жіночих образів, маскулінізація жінки представниками дисциплінарних інститутів, тим самим відкривало шлях до розуміння принципів цієї влади. Впродовж усієї своєї творчості Фуко звертався до осмислення окремих типів відносин людини та владних інститутів (про це свідчать його праці присвячені проблематизації пенітенціарної та психіатричної

систем) та взаємин статей у суспільстві. Важливе місце серед владних взаємин для нього займають різностатусні взаємини (між психоаналітиком і пацієнтом, учителем і учнем, батьками та дітьми, чоловіком та жінкою тощо). Сам Фуко у ранній юності болісно переживав свою «інакшість». Він ріс інтелектуальним та замкнутим підлітком, страждав від самотності, депресії, скоював суїцид та лікувався у психіатричній клініці. У 1954 р. була опублікована його перша робота «Психічні захворювання та особистість», яка була підсумком психологічних лекцій, які він читав в Парижі та в Університеті Лілля. Фуко навчав студентів науковому сумніву. Сутність останнього у тому, щоб уміти замість постійного некритичного «прирощування» знання до чого старого намагатися з'ясувати, як можливо думати по-іншому, «експериментувати у мисленні» [15, с. 260].

Праці Фуко, які формували проблематологічне поле філософії та науки другої половини ХХ ст., стали осереддям дискусій для методологів психології та теоретиків гендеру. Найбільш сильне зацікавлення викликала відкрита Фуко теоретична зв'язка, концептуальна ідея «влада-знання». Адже у працях «Слова та речі», «Археологія знання» Фуко робить висновок про взаємозв'язок влади та її дискурсивного продукту – знання. Генеалогія влади, для нього є передусім, генеалогією дискурсів, що легітимують владу. Саме через інституалізацію тої чи іншої «політики дискурсивного режиму» відбувається інституалізація цієї «капілярної» влади [12, с. 69]. Думка Фуко про приховану за дискурсом стратегію влади викликала достатньо сильний резонанс у критиків традиційної соціалізації. «Влада – це не деякий інститут, не деяка сила, котрою хтось був наділений, – пише Фуко. – Влада – це ім'я, яким називають стратегічну ситуацію в даному суспільстві» [13, с. 157]. Фуко показує, що найбільш ефективним є вплив влади саме на мікрорівні. Влада в сім'ї, в групі одноліток є скрізь сушою, вона охоплює все та всіх і виходить звідусіль. На мікрорівні вплив влади не помічається людиною, а сприймається як природне панування авторитетної думки, судження.

Значимою для психологів в гендерній теорії суб'єкта є позиція Фуко про «мікрополітики тіла». З'явилася низка дослідницьких проєктів, присвячених проблемі мікрополітик гендерного тіла, контролю за чоловічим і жіночим тілом у авторитарному суспільстві, примусу відповідати ідеологізованим стандартам статевої поведінки тощо (І. Кон, Д. Міхель, А. Сінельніков) [7, с. 3]. Дослідник гендеру І. Кон зазначав, що «психологія ХІХ – початку ХХ ст. була сексистською та есенціалістською» [7, с. 3]. «У 1910-20-х рр. усі нечисленні дослідження психологічних особливостей чоловіків і жінок зводилися до рубрики «психології статі» (psychology of sex), причому стаття найчастіше ототожнювалася із сексуальністю. У 1960-их рр. «психологію статі» змінила «психологія статевої відмінностей» (sex differences), які уже не зводилися до сексуальності, але здебільшого вважалися заданими природою. Наприкінці 1970-х років коло досліджуваних психічних явищ розширювалося, а біологічний детермінізм слабшав, цей термін було замінено на м'якший – «відмінності, пов'язані зі статтю» (sex related differences). У 1980-х роках їх стали називати «гендерними відмінностями», які можуть взагалі не мати біологічного підґрунтя [7, с. 3]. Фуко вніс внесок у зміну психологічних уявлень про маскуліність та фемінність. Він показав, що минулий психологічний дискурс окреслював маскуліні (чоловічі) та фемінні (жіночі) риси як суворо взаємовиключними, усіякий відступ від них сприймався як патологія. Відтак Фуко сприяв цьому, що жорсткий нормативізм у психології був витіснений поширенням ідеї континуума маскулінно-фемінних рис.

Фуко висунув ще один концепт, начерк чи ідею «плекання себе». Відомий філософ Ж. Бодріяр у праці «Забути Фуко» [19] критикував Фуко за цю ідею, вказував, що недоречно занадто багато говорити про сексуальність, про репресивне ставлення до сексуальних меншин, бо це підсилюватиме інтерес до сексуальності, а не сприятиме духовності. Однак

Фуко своєю ідеєю «плекання себе» (праця «Історія сексуальності. Плекання себе») ніби передбачив можливості сучасних технологій тілесності та проблему моральності. Адже сучасні люди (жінки та чоловіки) не страждають від цього, що вдаються до послуг пластичної хірургії, а окремі змінюють стать. Трапилося те, що для філософів (Мерло Понті, К'єркегор та ін.) здавалося немислимим – відмова від свого обличчя, – тепер це стало звичайною справою. Фуко ніби передбачив цей позитивний психологічний акт побудови себе, «практики себе». Якщо Бодріяр розцінював технології тілесності як штучне протезування органів, які вписуються в індустрію інших штучних продуктів сучасної промисловості, то для масової людини фукіанська ідея «турботи про себе» набуває сенсу віднайдення нового себе у мінливому світі. Людина, яка вдається до послуг пластичної хірургії, корекції фігури, зміни обличчя та навіть статі не сприймає це як втрату природної чи культурної ідентичності, а набуттям нового, хоча й штучного, але цілковито онтологічного статусу. У праці «Друга стать» (підрозділ «Доля») С. де Бовуар аргументувала, що стать (жінки) – це доля [17, с. 3]. Сучасна людина просто змінює модули свого психологічного життя, вона не стільки втрачає зв'язок з природним підґрунтям (тілесністю), скільки змінює підґрунтя і долю, які раніше вважалися незрозумілими чи трагічними.

Отже, Фуко створив концепцію, де реальною історією є історія влади і знання, яка визначає історичні «злами» епістем, тобто відкриває що раз нове поле проблематизації. Постмодерністський критичний світоглядний рух підштовхнув дослідження філософських проблем гендеру, а соціальний фундаменталізм відійшов на периферію дослідницької свідомості. В 80-90-х рр. проблематизація гендеру здійснювалася на підґрунті фукіанського генеалогічного методу. Останній дозволив з'явитися гендерній проблематиці, пов'язаній з темами статевого поведіння, родини, економіки, злочинів та насильства, релігії, літератури та мови у їх можливих комбінаціях. Гендер почав розглядатися в різноманітних зв'язках та варіантах: гендер як суб'єктивність, як символічний образ, як мисленнєвий конструкт, гендер і наука тощо. Особливості фукіанської стратегії проблематизації чоловічих та жіночих відносин, яку він розглядав на прикладі античного дискурсу висвітлені у монографії [20, с. 11–35]. Нами були проаналізовані концептуальні засоби фукіанської проблематизації чоловічої суб'єктивності античної доби з позицій гендерного підходу, де звернуто увагу на нові аспекти прочитання його праці «Історія сексуальності», зокрема висвітлені такі варіанти античної суб'єктивності, як індивідуалізація та маргіналізація, розглянуті дискурсивні етапи соціальної політики тілесності [21]. Перспективами дослідження концептуальних ідей Фуко для психології є висвітлення проблематизації чоловічої гендерної суб'єктивності та критика тих типологізацій, які створювалися з метою формулювання істини, що надає морального підґрунтя режиму «влада-знання». Концепція «влада-знання-гендер», оперта на фукіанську методологію, залишається однією із впливових для переосмислення психологічних категоризацій та типологізацій у сучасній концепції особи як суб'єкта самоздійснення.

Список використаної літератури

1. Вен П. Фуко. Его мысль и личность / пер. с фр. А.В. Шестакова. Санкт-Петербург : «Владимир Даль», 2013. 195 с.
2. Butler J. The psychic life of power: theories in subjection. Stanford : Stanford University Press, 1997. 356 p.
3. Власова О.А. Предисловие. Фуко М. Психическая болезнь и личность / пер. с фр., предисл. и коммент. О.А. Власовой. Изд. 2-е. Санкт-Петербург : Гуманитарная Академия, 2010. 320 с.
4. Перре К. Модернизм Фуко. Искусство versus литература: сборник статей / под общ. ред. Е.Е. Дмитриевой. Москва : ОГИ, 2006. С. 148–165.

5. Сокулер З.А. Концепция «дисциплинарной власти» М. Фуко. *Знание и власть: наука в обществе модерна*. Санкт-Петербург : РХГИ, 2001. С. 58–82.
6. Flax J. *Disputed Subjects: Essays on Psychoanalysis, Politics and Philosophy*. New York : Routledge, 1993. P. 75–91.
7. Кон І. Чоловіки, які змінюються у мінливому світі (розділи з книги). Незалежний культурологічний часопис «Ї». *Маскулінність та феміністність*. 2003. Число 27. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kon.htm>.
8. Михель Д. «Ужасные» отражения материнского тела: примеры гендерных политик на Западе в современную эпоху. *Гендерные исследования*. Харьков : ХЦГИ, 2000. № 4. С. 203–227.
9. Синельников А. Мужское тело: вид и желание. Заметки к истории политических технологий тела в России. *Гендерные исследования*. Харьков : ХЦГИ. 1999. № 2 (1/1999). С. 209–220.
10. Ушакин С. Фокусируя Фуко: феминистские дискуссии. *Гендерные исследования*. Харьков : ХЦГИ. 2000. № 4. С. 177–203.
11. Фуко М. Психическая болезнь и личность / пер. с фр., предисл. и коммент. О.А. Власовой. Изд. 2-е. Санкт-Петербург : Гуманитарная Академия, 2010. 320 с.
12. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / пер. с фр. И.К. Стаф. Санкт-Петербург : Университетская книга, 1997. 576 с.
13. Фуко М. Наглядати і карати / пер. фр. П. Тарашука. Київ : Комубук, 2020. 452 с.
14. Фуко М. Історія сексуальності. Жага пізнання. Харків : Око, 1997. Т. 1. 235 с.
15. Фуко М. Історія сексуальності. Інструмент насолоди. Харків : Око, 1999. Т. 2. 288 с.
16. Фуко М. Історія сексуальності. Плекання себе. Харків : Око, 2000. Т. 3. 264 с.
17. Бовуар де С. Друга стать : пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. У двох томах. Київ : Основи, 1994. Том 1. 390 с.
18. Фуко М. Археологія знання: пер з фр. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 1998. 326 с.
19. Бодрийяр Ж. Забыть Фуко: пер. с фр. Д. Калугина. Санкт-Петербург : Изд-во «Владимир Даль», 2000. 96 с.
20. Гапон Н. Гендер. Ідентичність. Суб'єктивність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя. Монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 378 с.
21. Гапон Н. Концепт «суб'єктивності» у праці Мішеля Фуко «плекання себе». *Вісник Львівського університету*. Серія філософські науки. 2019. Вип. 24. С. 45–52.

MAIN CONCEPTUAL IDEAS OF MICHEL FOUCAULT FROM THE POSITION OF CONTEMPORARY PSYCHOLOGY

Nadiya Hapon

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: nadiya.hapon@lnu.edu.ua*

The article considers the main concepts of the French philosopher and psychologist Michel Foucault (power-knowledge, episteme, discourse, micro-politics of the body, etc.). Foucault's critical attitude to the state of modern science (according to Foucault, regime of power-knowledge) is explained. With the help of the classification of intellectual or physical norms and deviations, not only an extensive system of knowledge (disciplines) is formed, but also a system of disciplinary mechanisms aimed not so much at combating actions as at correcting the human soul. Scientific knowledge (psychological, pedagogical, medical, etc.) was produced under the control of professional communities. The authorities of the closed society recruited teachers, psychologists, psychoanalysts, forensic experts (according to Foucault – technologists

of bio-power). They intercepted the vector of power on themselves, imperceptibly embodied the dissociated power-knowledge of man. Foucault criticizes this discursive situation of knowledge production. The author introduces the concept of epistemic shift. This is a situation where the old episteme as a historically changing structure of knowledge must be replaced by another. A new episteme (structure of thinking, order of knowledge) will change the image of man in the world, will lead to a new psychological practice.

The basic concepts developed by Foucault became relevant for reflections on the methodology of psychology, the psychology of gender. Foucault's notion of micropolitics of the body proved to be especially important for the gender theory of the subject. For contemporary psychology, the Foucauldian conceptual idea of nurturing the self acquires great practical significance. Modern man uses the services of plastic surgery, figure correction, face and sex changes. Man does not perceive body technology as a loss of natural or cultural identity. Medical and psychological practice should be ready to help a person acquire a new subjectivity and psychoontological status.

Key words: episteme, knowledge-power, discourse, micropolitics of the body, gender.